

YVONNE DUDOCK & NICOLE FRANKEN

OVERLEVEN

DE STRIJD TEGEN
HET SMELTENDE IJS

TERRA

**Look after the land and
the land will look after you.
Destroy the land and
it will destroy you.**
– Inheems gezegde

Voor Johnny Johns

We waren zo geraakt door zijn aangrijpende verhaal; het liet ons maar niet los en vormde de inspiratie voor dit boek.

INHOUD

Voorwoord	11
Inleiding	12
1 Waar het ijs smelt De Inuit, Groenland	14
2 Het wordt de rendieren te heet onder de voeten De Sami, Zweden	44
3 De toorn van de goden De Loba, Nepal	76
4 Als het eens zo groene gras verdort De Khalkha, Mongolië	108
5 Leven in de frontlinie van de klimaatcrisis De Vuntut Gwitchin First Nation, Canada	142
Verantwoording	175
Dankwoord	177
Colofon	180

VOORWOORD

Het boek dat voor je ligt heeft mij diep geraakt. Het laat twee harde waarheden zien. Allereerst, de klimaatcrisis is niet iets van de toekomst, maar heeft nu al hevige gevolgen voor mens en natuur. We zien het aan de weersextremen, die in alarmerend tempo toenemen. Dit boek neemt je mee langs de gevolgen die je niet op het achtuurjournaal ziet, langs de plekken waar klimaatverandering al elke dag wordt beleefd: bij inheemse volken in Groenland, Zweden, Mongolië, Nepal en Canada, zoals de Inuit en de Sami.

Malik, Marja, Lhakpa, Chantsaa en James vertellen hoe zij het hoofd bieden aan de ingrijpende en desastreuze gevolgen van de klimaatcrisis. Hun manier van leven hield duizenden jaren stand, trotseerde tal van bedreigingen. Het is ongelooflijk om je te realiseren dat hun levenswijze in slechts enkele jaren catastrofaal overhoop is gegooid. En door wie? Dat is de tweede harde en pijnlijke werkelijkheid uit *Overleven*. Hun voortbestaan staat op het spel, niet door hun eigen acties maar door die van grote vervuilers en rijke landen. Dat is exemplarisch voor de klimaatcrisis waarin wij ons bevinden. Degenen die er het minst aan hebben bijgedragen, worden het hardst geraakt. Het maakt de klimaatcrisis fundamenteel oneerlijk.

Ik ben zeer onder de indruk van de overlevingsdrang van deze volken. In de geschiedenis bewijzen ze keer op keer hun veerkracht. Ze doorstonden tijden van onderdrukking, discriminatie en kolonisatie. En nu komen ze op voor hun rechten in tijden van de klimaatcrisis. Maar het klimaat verandert razendsnel, de gevolgen zijn ingrijpend. Als de opwarming van de aarde in dit tempo doorzet, kunnen hun cultuur, levenswijze en band met de natuur voorgoed verloren gaan.

Dat mag niet gebeuren. Er is een nieuw systeem nodig, een maatschappij waarin de macht niet ligt bij grote vervuilers, maar bij mensen. Waarin de stelregel is dat degene die de aarde vervuult voor de schade opdraait, niet de gemeenschappen. Waarin we leren luisteren naar de lessen die inheemse volken ons leren: hoe belangrijk zorg voor de natuur is voor een veilige leefomgeving en een klimaat in balans. Ik ben ervan overtuigd dat die wereld mogelijk is. Laat dit boek een inspiratiebron zijn.

Andy Palmen
Directeur Greenpeace Nederland

INLEIDING

Natuurbranden in Canada. Hitterecords in Zuid-Europa. Overstromingen in Pakistan. Droogte in Ethiopië. Orkanen op de Filipijnen. Smeltende ijskappen op de Zuid- en Noordpool. Het zijn weersextremen die elkaar in rap tempo opvolgen. Bijna dagelijks lezen we hierover berichten in de krant of zien we de beelden op tv. Wetenschappers vinden steeds meer bewijzen dat deze natuurrampen het effect zijn van klimaatverandering als gevolg van door de mens uitgestoten broeikasgassen. Behalve een verwoestend effect op de natuur heeft klimaatverandering ook grote consequenties voor mens en dier. Met name inheemse volken worden hard getroffen, omdat zij leven van, in en met de natuur.

Wat cijfers* op een rij:

- Wereldwijd behoren ongeveer 400 miljoen mensen tot een inheems volk.
- Er zijn zo'n 5000 inheemse volken, die verspreid wonen over 70 landen.
- Ze spreken 4000 verschillende talen.
- Het woongebied van deze inheemse volken beslaat meer dan 20 procent van de aardoppervlakte.

Het zijn indrukwekkende cijfers, maar met een zwarte rand. Over heel de wereld worden inheemse volken – al eeuwenlang – onderdrukt, gediscrimineerd, gekoloniseerd en gedwongen geassimileerd. Sommige zijn slachtoffer van genocide. Dat deze samenlevingen nog bestaan, is het bewijs van de veerkracht van deze culturen.

Vandaag de dag staan ze weer voor een grote uitdaging: het hoofd bieden aan de ingrijpende en soms desastreuze gevolgen van klimaatverandering die hun manier van leven beïnvloeden. Ze tonen ook nu weer hun veerkracht en proberen zich aan te passen aan de extreme weersomstandigheden, de afnemende biodiversiteit en de daarmee samenhangende verminderde voedselzekerheid.

Gaat de opwarming van de aarde echter in dit tempo door, dan wordt de levenswijze van veel inheemse volken aangetast en daarmee hun eeuwenoude cultuur, tradities, rituelen en spirituele band met de natuur. Dat kan en mag niet gebeuren, vinden wij.

Om de verhalen over de dagelijkse realiteit achter de statistieken en het nieuws te verzamelen, bezochten we de Inuit in Oqaatsut (Groenland), de Sami in Ammarnäs (Zweden), de Loba in Lo Manthang (Nepal), de Khalkha in Tuul Goliin Hundii (Mongolië) en de Vuntut Gwitchin First Nation in Old Crow (Canada). We verbleven in hun gemeenschap en draaiden mee in hun dagelijkse leven. We luisterden naar hun verhalen, stelden vragen en observeerden. We leerden over hun gemeenschap, hun cultuur en hun ervaringen. We bekeken de natuur door hun ogen en werden geconfronteerd met de gevolgen van klimaatverandering die ze ondervinden. We zagen hun veerkracht, strijd en machteloosheid. Door deel uit te maken van hun leven leerden we de mensen en hun dagelijkse realiteit kennen. De verhalen zijn geen wetenschappelijk werk, bevatten geen data-onderzoek, maar zijn een dialoog met inheemse volken om deze culturen te kunnen begrijpen en te koesteren.

Waarom we voor inheemse volken in het Arctisch gebied hebben gekozen? Allereerst, we houden van de kou (haha, niet echt), maar belangrijker is dat uit onderzoekscijfers blijkt dat klimaatverandering in het gebied rond de poolcirkel tot vier à vijf keer sneller gaat dan in de rest van de wereld. De inheemse volken hier voelen de gevolgen letterlijk en zien hun natuurlijke habitat ingrijpend veranderen. De onwerkelijk hoge temperaturen in de zomers, met het ontdooien van de permafrost tot gevolg, en het uitblijven van neerslag tot de extreem strenge winters, droogte en voedselschaarste – al deze omstandigheden vragen van hen het uiterste om te kunnen overleven.

Klimaatverandering is niet iets van de toekomst, het speelt nu. De vertellingen van Malik, Marja, Lhakpa, Chantsaa en James zijn daar het bewijs van.

Yvonne Dudock & Nicole Franken

*bron: Verenigde Naties

WAAR HET IJS SMELT

01 **DE INUIT**
Oqaatsut // Groenland
69°20'39"N 51°00'26"W

Zittend op een felgroen houten bankje

kijkt de tienjarige Malik Olsvig uit over Disko Bay. Voor hem liggen honderden kleine, losgeraakte schotsen zee-ijs zo dicht opeengepakt voor de kust dat het wel een mozaïekvloer lijkt. Daarachter drijven talloze ijsbergen, groot en klein, zo ver je kunt kijken. De stilte is oorverdovend, totdat ineens met veel gekraak een stuk van een van de ijsbergen afbreekt. Een paar seconden verdwijnt het onder het wateroppervlak, dan komt alleen het topje weer boven drijven. Verstoord door de ontstane deining vliegen de op het water dobberende ganzen op, als een donkere wolk in de strakblauwe lucht, om te verdwijnen richting de besneeuwde bergtoppen aan de overkant van de baai. ‘De enige ijsbeer die ik ooit heb gezien, was in de dierentuin tijdens een vakantie in Denemarken,’ zegt Malik ineens tegen ons. ‘Volgens mijn vader komen hier al meer dan 25 jaar geen ijsberen meer voor. Waarom?’ Hij wijst voor zich, naar Disko Bay. ‘Er is bijna geen zee-ijs meer. Daarom komen hier geen zeehonden meer. En dus blijven ook de ijsberen weg die op de zeehonden jagen. Op school leer ik dat dat komt door de klimaatverandering.’

Malik woont in Oqaatsut, een nog geen vijftig inwoners tellende gemeenschap in het noordwesten van Groenland, zo’n 300 kilometer boven de poolcirkel. Nergens ter wereld is de opwarming van de aarde zo zichtbaar en voelbaar als hier, in het Arctisch gebied. Onderzoek van de Internationale Unie voor Natuurbescherming (IUCN) toont aan dat de temperatuur in Groenland ongekend hard stijgt en dat het er de laatste jaren veel minder sneeuwt, maar juist vaker regent. Een van de meest ingrijpende effecten van de klimaatverandering is de afname van het zee-ijs, zowel qua omtrek als qua dikte. Dit bevroren oceaanwater krimpt en groeit elk jaar, een normaal en natuurlijk proces, maar per decennium neemt het nu met bijna 5 procent af. Bovendien wordt de periode dat er zee-ijs is korter;

← ← **OQAATSUT IS EEN KLEINE VISSERSGEMEENSCHAP EN DE LAATSTE PLAATS IN DISKO BAY WAAR MEN WALVISSEN AAN LAND MAG BRENGEN.**

→ **MALIK EN ZIJN HOND MILAK, EEN HUSKY VOOR DE HONDENSLEDE, DIE HIJ VAN ZIJN VADER HEEFT GEKREGEN.**

het smelt steeds vroeger in het voorjaar en vormt zich pas veel later in de herfst. Wetenschappers voorspellen dat de Noordpool rond 2050 in de zomer volledig ijsvrij zal zijn.

De opwarming in Groenland wordt bovendien versterkt door het zogenaamde albedo-effect, het weerkaatsingsvermogen van het aardoppervlak. Waar sneeuw en zee-ijs het zonlicht tot wel 90 procent reflecteren, neemt donker oceaanwater juist veel zonlicht op, en dus warmte. Het resultaat? Een stijgende zeewatertemperatuur met alle gevolgen van dien voor het zee-ijs en de dieren die daarop leven. Slecht nieuws dus voor de ijsbeer, die afhankelijk is van dik, aaneengesloten zee-ijs om zich te kunnen verplaatsen, om te kunnen jagen en om zich te kunnen voortplanten. Maar niet alleen het leefgebied van de ijsbeer en zijn prooien wordt aangetast. De veranderende weerpatronen en de opwarming van het zeewater en het land verstoren het hele, kwetsbare ecosysteem en dat heeft grote gevolgen voor de cultuur en de tradities van de Inuit, de oorspronkelijke bewoners van Groenland.

Dooi en papsneeuw

De zee en het zee-ijs vormen de kern van het bestaan van de Inuit. Zij zijn voor hun voedselvoorziening en levensonderhoud afhankelijk van wat de natuur hun brengt, zoals de visserij en de jacht. Malik: 'Met onze hondensledes gaan we over het ijs naar de plekken waar we altijd vissen. We vangen dan kabeljauw en heilbot, maar ook kreeften, garnalen en krabben. Of we gaan naar plaatsen waar zeehonden en walrussen liggen, om daarop te jagen. Maar we sleeën ook over het ijs naar andere dorpen hier in de buurt. Er is hier namelijk geen weg of zo.'

Hij staat op van het bankje. 'Kom, laten we gaan ijsvissen.' Hij sloft door de sneeuw naar zijn huis, een paar honderd meter verderop, stommelt de veranda op en komt terug met een lange stok in zijn ene en visgerei in zijn andere hand. Samen lopen we door Oqaatsut, dat uit niet veel meer bestaat dan een handjevol gele, blauwe, groene en rode houten huizen, een supermarkt, een community center, een visfabriek en een kerk die tegelijkertijd ook dienstdoet als school. Een paar husky's, vastgebonden aan kettingen, beginnen te blaffen als we langslopen, even verderop hangt een vrouw de was op. Verder is er niemand te zien.

← ← **DISKO BAY IS EEN OPEN ZEE GEWORDEN, ER IS NAUWELIJKS NOG ZEE-IJS. EN WAT ER IS, IS TE DUN.**

↖ **DE SNEEUWVAL IS NIET LANGER VOLDOENDE OM HET VOLUMEVERLIES VAN DE IJSKAP WEER AAN TE VULLEN.**

← **NUUNORUJUK WIL DAT ZIJN KINDEREN DE INUIT-TRADITIES LEREN. DEZE ZOMER MAG MALIK VOOR HET EERST MEE OP JACHT.**

EEN GROOT DEEL VAN DE GROENLANDSE BEVOLKING VOORZIET IN ZIJN LEVENSONDERHOUD DOOR DE VISSERIJ EN JACHT.

Hij leert me dan de tradities van de Inuit, allerlei dingen die hij weer van zijn vader heeft geleerd. Bijvoorbeeld ijsvissen.'

Het is eind maart en de zon schijnt al een paar dagen onafgebroken. Wolken zijn er niet of nauwelijks. Het is veel te warm voor de tijd van het jaar. De temperatuur ligt rond het vriespunt, terwijl het toch zeker een graad of tien hoort te vriezen. De laag sneeuw die op het ijs ligt, voelt papperig aan onder onze voeten.

Af en toe stopt Malik even, veegt wat sneeuw weg en tikt een paar keer hard met de stok op het ijs. 'Dat heb ik ook van mijn vader geleerd,' vertelt hij trots. 'Aan het geluid kan ik horen of het ijs dik genoeg is. En als er barsten in komen, moet ik extra goed opletten. Dan is het ijs niet betrouwbaar en mag ik niet verder.' Is hij niet bang om door het ijs te zakken? 'Het zee-ijs hoort bij Oqaatsut, bij Groenland. Het smelt nu hard en daardoor verandert er veel voor ons. Weet je, ik weet eigenlijk niet beter. Voor mij is het ijs altijd al zo geweest. Maar ik ben wel voorzichtig, hoor.'

Minder zee-ijs

Midden op de bevroren vlakte stopt Malik en begint met de metalen punt van de stok een gat in het ijs te hakken.

Af en toe schept hij het gruis met zijn blote handen weg, net zolang totdat hij een wak van zo'n 20 centimeter doorsnee heeft. Dan steekt hij de stok in het wak en peilt hoe dik het ijs is. 'Ongeveer 25 centimeter,' constateert hij lachend terwijl hij de stok in de lucht houdt. Hij pakt de houten klos en begint de visdraad af te wikkelen. Langzaam laat hij de draad met de twee haken in het water zakken. 'Ik heb geen aas nodig,' zegt hij, 'de vissen bijten toch wel. Ze zien iets glimmends bewegen, zwemmen erheen en happen gewoon toe.' Met

'Oqaatsut is maar klein,' vertelt Malik. 'Ik denk dat er ongeveer vijftig mensen wonen. Iedereen kent elkaar. Miki-Suulut is mijn beste vriend. Hij woont daar, in dat blauwe huis. We voetballen veel samen en zijn allebei fan van Ronaldo.' Net voorbij de visfabriek lopen we het ijs op van Rodebay, een beschutte inham aan de andere kant van het dorp. 'Als ik niet naar school hoef, speel ik graag buiten. Voetballen, sleeën, fietsen in de zomer. Mijn vader neemt me ook vaak mee, de natuur in, met de honden of met de sneeuwscooter.

DE INUIT KRIJGEN VAN JONGS AF AAN MEE DAT JE NIET MEER MOET JAGEN OF VISSEN DAN JE NODIG HEBT.